

Antal MOLNÁR, Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality, Interadria. Culture dell' Adriatico, 22, Viella, Roma, 2019., 266 str.

Confessionalization on the Frontier. The Balkan Catholics between Roman Reform and Ottoman Reality znanstveno je djelo na engleskom jeziku mađarskog povjesničara Antala Molnára, zaposlenog u Institutu za povijest Mađarske akademije znanosti. U svojim znanstvenim radovima Molnár se bavi kulturnom poviješću ranoga modernog doba, crkvenom poviješću, poviješću Rima i Svete Stolice u 16. i 17. stoljeću te poviješću Balkana pod osmanskom vlašću. Ova knjiga kroz devet tematskih poglavlja sažima sva autorova navedena znanstveno-istraživačka područja.

Već u samom uvodu knjige (7–16) autor govori o pristupu i metodologiji istraživanja u postavljenoj problematici. Kao dobar poznavatelj povijesti ranoga modernog doba, crkvenih prilika u to vrijeme i kompleksnosti područja Balkana, u uvodu i kroz samu razradu tematike pokazuje vrhunsko poznavanje situacije i kvalitetno tumači tu kompleksnu stvarnost. Prvo što se može primijetiti u pristupu jest da Molnár ne podliježe stereotipima i površnom pristupu i definiranju samog pojma Balkan. Iako djelomično upućuje na određene geografske odrednice toga pojma, on ga više gleda i tumači kulturološki, uključujući u taj pojam isključivo one zemlje koje su više stoljeća bile pod osmanskom upravom. Njegovo dobro poznavanje kulturne povijesti ranoga novog vijeka pokazuje da vrlo dobro razlikuje narode jugoistočne Europe koji su u domeni srednjoeuropskoga kulturološkog utjecaja i one narode gdje je stoljetna osmanska vlast ostavila trajniji utjecaj. Osobito iz toga kulturološkog usmjerenja pojma Balkan isključuje hrvatska i mađarska područja, koja su bila pod osmanskom vlašću do kraja 17. stoljeća, a gdje su ostatci osmanskog utjecaja neznatni te je izražen srednjoeuropski kulturološki kontinuitet prisutan od srednjeg vijeka s prekidom osmanske uprave, ali ne trajnim ni isključivim. Također autorova stručnost i strogi znanstveni pristup mogu se vidjeti i u pristupu obrade teme knjige, jer autor ne pristupa toj iznimno kompleksnoj stvarnosti želeći stvoriti cjelovitu i zaokruženu sliku, nego tematskim pristupom izabranim problemima pokazuje religijsku, etničku i kulturološku sliku zemalja koje ubraja u kulturološku sferu Balkana – Albanija, Srbija, Bosna i Hercegovina i područje nekadašnjeg Novopazarskog sandžaka. U određenim segmentima i pojedinim temama dotiče se i nekadašnjeg prostora južne Ugarske (današnja Vojvodina u Srbiji) i dijelova Ugarskog Kraljevstva pod osmanskom vlašću, kao i hrvatskih krajeva u toj sferi utjecaja 16. i 17. stoljeća. Međutim, Molnár te prostore zbog njihova specifičnog položaja u 16. i 17. stoljeću obrađuje kao dio prostora osmanske vlasti, gdje se, između ostalog, osjeća snažno prelamanja procesa katoličke obnove i izazova s kojima se suočava u stvarnosti Osmanskog Carstva.

Prostor Balkana, osobito njegov zapadni dio, u ranome novom vijeku, prostor je velikih kulturoloških lomova. Jedinstveni prostor u Europi gdje se upravo u razdoblju 16. i 17. stoljeća očituju posljedice sukoba nekoliko europskih stvarnosti toga razdoblja. Sukob katolicizma i reformacije, katolička obnova i pretakanje tih procesa na prostor nekršćanske osmanske vlasti, snažna prisutnost pravoslavlja i dominantan politički i društveni utjecaj islama. Snažan poticaj katoličke obnove očituje se u novom pristupu koji nadilazi granice katoličkih europskih monarhija i ulazi u kompleksnu stvarnost zapadnog dijela Osman-

skog Carstva, koje autor kulturološki naziva Balkanom, obuhvaćajući time i određene povijesno-geografske i državne prostore, kao i etničke skupine. Pogranično područje kršćanskog, katoličkog Habsburškog Carstva, Venecije i Dubrovnika te islamskog vojno-teokratskog Osmanskog Carstva, najkompleksnije je europsko područje ranoga modernog doba, dodatno izazovno prisutnošću pravoslavlja. Autor je upravo u tom segmentu pokazao stručnost i visoku znanstvenu razinu u obradi teme, pokazujući određene povijesne stvarnosti toga prostora ne pretendirajući prema opasno postavljenoj cjelovitosti, nego strogo poštujući vrlo zahtjevna i na svim razinama zamršena pitanja i odnose u pojedinim krajevima koje je obuhvatio pod pojmom Balkana. Zato je to jedini mogući i najispravniji način znanstvenog prikazivanja procesa konfesionalizacije na pograničnom području katoličke srednje Europe i islamskog Osmanskog Carstva u vremenu snažnog procesa katoličke obnove u surovij stvarnosti realnosti osmanske države na području zapadnog Balkana.

Prvo poglavlje naslovljeno »Bosnian Franciscans between Roman Centralization and Balkan Confessionalization« (17–30) posvećeno je najjačoj i najvažnijoj komponenti katoličke prisutnosti na spomenutom prostoru, a to su franjevci Provincije Bosne Srebrene sv. Križa. Molnár u tom poglavlju izvrsno prikazuje neizostavnu ulogu bosanskih franjevac na tom prostoru od srednjeg vijeka i početka njihove misije u tadašnjem Bosanskom Kraljevstvu, preko opstanka u vrijeme osmanske invazije i vlasti, kao i snažnog širenja bosanskih franjevac izvan granica propalog Bosanskog Kraljevstva. Naposljetku analizira njihovu ulogu u rimskim pokušajima provođenja katoličke obnove u stvarnosti koju nisu dobro poznavali, ali i relativno dobar uspjeh provođenja katoličke obnove, odnosno procesa konfesionalizacije, koji su provodili bosanski franjevci ne sasvim prema uputama Kongregacije i Svete Stolice, nego u realnosti Osmanskog Carstva. Obrađujući tu temu kao prvu, autor je pokazao da su ključan činitelj u procesu konfesionalizacije pograničnog područja bili bosanski franjevci, često rastrgani između nereálnih zahtjeva Rima i surove stvarnosti Osmanskog Carstva.

Obrađujući ključne katoličke institucije, počevši s franjevcima u prvom poglavlju, Molnár se u drugom poglavlju dotiče i drugih važnih institucija iz vremena početka katoličke obnove. »The Holy Office and the Balkan Missions before Foundation of the Congregation of Propaganda Fide (1622)« (31–46) poglavlje je posvećeno analizi procesa i djelovanja Svete Stolice s osloncem na bosanske franjevce i isusovce u njihovu misijskom djelovanju na području Bugarske i osmanskih dijelova Ugarske prije centraliziranja misijskog rada osnivanjem Kongregacije De Propaganda Fide 1622. godine. Tu autor analizira uspjehe djelovanja franjevačkih i isusovačkih misionara u pojedinim zapadnim dijelovima Osmanskog Carstva sa svom njegovom kompleksnom stvarnošću i probleme koji nastaju osnivanjem Kongregacije i centralizacijom misijskog rada, gdje se ponovno lome strogi zahtjevi Rima i realna stvarnost na terenu.

Nova ključna pitanja autor dotiče u sljedećim trima poglavljima: »Venetian South-Eastern Europe and Ottoman Hungary« (47–64), »Struggle for the Chapel of Belgrade (1612–1643)« (65–122) i »The Struggle for the Chapel of Novi Pazar (1627–1630)« (123–134). U tri odvojene teme i tri različita religijsko-etnička područja Osmanskoga Carstva, Molnár prikazuje određene procese konfesionalizacije u kojima su glavni poticatelji i nositelji tih procesa katoličke države Dubrovnik i Venecija, obje važni trgovački partneri Osman-

skog Carstva. Tu se valorizira prisutnost Venecije u Carstvu i njezina uloga u procesima konfesionalizacije, na prostoru koji je izvan njezina klasičnog interesa, pa i političkog dosega, a to je osmanska Ugarska. Dok je u drugim dvama dijelovima prikazana važnost Dubrovnika za gospodarstvo osmanske države, ali i njegova politička i društvena uloga u spomenutim procesima na primjeru pokušaja izgradnje kapela za katoličko bogoslužje u Beogradu i Novom Pazaru.

Sljedeća četiri poglavlja dotiču se nekih posebnih tema koje pokazuju neke specifičnosti balkanskog prostora i procesa konfesionalizacije u 17. stoljeću. Poglavlje naslovljeno »The Catholic Missions and the Origins of Albanian Nation-Buiding at the Beginning of 17th Century« (135–152) donosi detaljan i slabo poznat utjecaj katolicizma i pojedinih predstavnika Crkve na stvaranje nacionalne ideje među Albancima u sklopu misijskoga rada. Prati se njezin razvoj i procvat u 17. stoljeću kao i propast u 18. stoljeću. Jedno od važnih obilježja procesa katoličke obnove i konfesionalizacije Europe u 17. stoljeća bilo je stvaranje unija s pravoslavnima. Taj nezaobilazan proces prisutan na širokom prostoru od Baltika do Egejskog mora autor obrađuje pomoću pokušaja stvaranja unije sa Srpskom pravoslavnom crkvom u 17. stoljeću u poglavlju naslovljenom »The Serbian Orthodox Church and the Attempts at Union with Rome in the 17th Century« (157–164). Procvatu katoličkih misija na Balkanu i njihovoj propasti u drugoj polovici 17. stoljeća posvećeno je poglavlje pod naslovom »The Balkan Missions under the Pontificate of Innocent XI (1676 – 1689): from Apogee to Ruin« (169 – 182). Molnár ovdje prati veliki procvat katoličkih misija u europskom dijelu Osmanskog Carstva u vrijeme pontifikata pape Inocenta XI. i njihovu propast u vrijeme Velikog turskog rata ili Velikog bečkog rata (1683. – 1699.), kojim završava 17. stoljeće i procesi konfesionalizacije na Balkanu. To je propast katoličkih misija uslijed novih i velikih geopolitičkih i društvenih promjena, ali i početak obnove misija u razdoblju nakon završetka rata u novim uvjetima i stvarnostima koje temeljito odudaraju od onih iz 17. stoljeća. Na kraju u posljednjem poglavlju naslovljenom »La Schiavona. A Bosnian Girl between Catholic hagiography and Balkan Female Transvestism« (183–204), obrađena je jedna historiografski sasvim neobična tema, koju autor preko priče Magdalene Pereš-Vuksanović uklapa u kompleksnost prostora i vremena koje je obrađivao s ciljem da pokaže određene etničke posebnosti koje su snažno uvjetovale procese konfesionalizacije na prostoru Balkan.

Knjiga Antala Molnára iznimno je vrijedno znanstveni djelo dobrog poznavatelja kulturoloških pojmova i odrednica Balkana, etniciteta i religijsko-konfesionalnih odrednica i procesa kao i kvalitetnog stručnjaka koji precizno i znanstveno prati, tumači i konkretizira procese najavljene u naslovu knjige i tematski obrađene u devet poglavlja.

Daniel Patafta